

Projekt afvikling

Børns legekultur og udviklingskonstruktionen

Publ. i i Henrik Horstbøll og Henrik Kaare Nielsen red.: *Delkulturer*. Aarhus 1990.

Engelsk version: *Project demolition*, i Fl. Mouritsen, Bert van Tuuk and Leif Ærø, eds.

Childrens Culture. An European Perspective. Göteborg, 1992. Også publiceret på spansk: Flemming Mouritsen: *Cultura d'infant*. Rosa Sensat. Barcelona 1993 (48 s.), samt på tysk i *Kinderkultur – Kinderspielkultur*. Heinz Hengst (Hrsg.): *Von für und mit Kids. Kinderkultur in europäische perspektive*. München, 1993 (25 s.), Også publiceret i *Legekultur*, 1996, s. 49-59.

Det er med børn ligesom med Hamlet.

Bare omvendt.

Han måtte agere »gal« for at overleve.

Børn idag spiller »normale« – af samme grund.

1.

Hvad der svarer til et grundlæggende civilisationshistorisk kulturbrud, manifesterer sig i børnehøjde som et livshistorisk fænomen i overgangen fra mundtligt og korporligt formidlede kultursammenhænge til skriftkulturelle sammenhænge.

Dette betyder ikke, at mindre børn i dag lever i en forhistorisk eller førmoderne tilstand. Barndommen er (med Ariès) at forstå som en moderne konstruktion. Men det betyder, at der i børnehøjde eksisterer en kultursfære (legekulturen), som er særegen.

Legekultur skal her forstås i bred betydning. Udover, hvad vi almindeligvis betegner som lege, omfatter den også et bredt spekter af æstetisk organiserede udtryksformer. Dvs. dels de typer, der traditionelt hører under børnefolklore (remser, sange, fortællinger, gåder, vitser osv.), dels de traderede, flukturerende æstetiske punktaktioner (legende aktiviteter), hvor et sprogligt, kropsligt og socialt materiale sættes i form: gangarter, lydarter, rytmiske

råb, »pjat«, osv. osv. Disse er af børnene selv markeret som hørende til en særlig sfære: »leg«, »fiktion«. De kan være islæt i en anden situationel kontekst, men de kan også være det element, hvori børnene organiserer helhedssituationen (som »leg«, »fortælling«, »pjat«).

Børns legekultur har en historisk forbindelse til almuens (lege)-kultur eller den såkaldte »folkekultur«, som den også har en lang række væsenstræk fælles med. Men den kan ikke forstås som en kulturhistorisk relik eller atavisme. Den eksisterer på det moderne livs betingelser og er et konstituerende element i barnelivet. For ikke at sige, at den er *det* træk, der konstituerer barndommen som særegen ud fra en kulturorienteret synsvinkel, på tværs af sociale, kønsmæssige, lokale, nationale og andre forskelle. Det betyder ikke, at disse faktorer ikke spiller afgørende ind, det gør de naturligvis.

Det er ved legekulturen, »barndommen« træder i relief i forhold til sin modpol, »voksenheden«, som noget andet end »de voksnes« projekt med børn, dvs. opdragelsen (socialisationen, enkulturationen). Det, som ud fra denne position konstituerer barndommen, kunne også betegnes som det »pædagogiske projekt«, hvis historie er lige så lang som barndom-

mens og modernitetens. Modsætningsvis kunne legen betragtes som børnenes projekt med »barndommen«.

I denne dobbeltbestemmelse af barndommen er en centrum-periferi dimension til stede som et fundamentalt træk i børns liv, idet det, som her er benævnt »voksenhed«, er synonymt med »centrums« (helhedskulturens, samfundets, institutionernes, familiens mv.) overgribende strukturering af børns liv.

Det, som i historisk signifikante udgaver her er karakteriseret som »centrum« i forhold til børn og barndom kan sammenfattende benævnes udviklingskonstruktionen, forstået som samlebegreb for det pædagogiske projekt, dets institutioner og dets ideologiske, teoretiske og praktiske implikationer. I dette ligger en af industrisamfundets stadig virksomme »store« fortællinger, parthaver i den endnu større historie, »barndom«. Denne udviklingstænkning sætter so oder so barnlighed som mangel, dvs. mangel på »voksenlighed«. (Dette gælder også, når der – som ofte – er tale om en glorificering af det barnlige.)

I en fortsat kraftig og postulerende forkortning kan man sige, at hvor voksenhed grundlæggende er karakteriseret ved »arbejde«, er barndom karakteriseret ved »leg«. Det sidste transformeres til det første gennem opdragelsen, dannelsen og den dertil hørende konstruktion af store apparater, institutioner omkring barndommen til »behandling« af mangelen.

I dette århundrede har udviklingstænkningen og dens praksisformer været domineret af psykologiske forståelsesformer (primært kognitive og udviklingspsykologiske – sekundært psykoanalytiske). I disse teoridannelser forstås legen som en central faktor knyttet til bestemte udvik-

lingsfaser. Den bliver et symptom på alder og et gennemgangsled på vejen mod højere udviklingsniveauer. Herigennem instrumentaliseres legen som middel for »voksenhedens« frembringelse (sekundært forstås den som kompensation for samme eller for enkulturationsprocessens traumatiske kriser).

I dette regi betragtes legen ikke som et historisk betinget kulturfænomen, men som et biologisk/socialt og individualpsykologisk fænomen hørende til bestemte udviklingsfaser. Fra legekulturens synsvinkel vil udviklingsforholdet derimod fremstå som en afviklings- eller aflæringsproces. Voksenhed vil være karakteriseret som mangel på »leg«. Det pædagogiske projekt er således både »projekt udvikling« – og »projekt afvikling« (af barnlighed og leg). Selve barndomskonstruktionen er funderet i, at den er den proces hvori barndom afvikles.

»Skriften« (og hvad skriftkulturens tilegnelse i øvrigt implicerer) er stadig enkulturationens centrale medium. Overgangen fra den ene kultursammenhæng til den anden sker således i løbet af skolealderen. Omkring 9-10-års-alderen er alfabetiseringen oftest etableret, dermed bliver legekulturen sekundær, også i børns selvforståelse en barnlig rest. Med puberteten afvikles den og forsvinder fra bevidsthed og praksis som kulturelt projekt. Som hos voksne praktiseres den herefter punktvis i forskellige former for »pjat« og forstås som brud på »voksenligheden«.

I de senere års børneforskning er der i psykologiske (og sociologiske) undersøgelser af socialisationsforholdene i børns sociale netværk og interaktioner tendenser til at overskride den individ- og udviklingsorienterede forståelsesramme. Her aktualiseres et antropologisk kultur-

begreb som redskab for forståelsen, dog således at børns livssammenhænge og kulturelle udtryksformer (legekulturen) stadig fortolkes som afledte sekundære manifestationer (af fx »alder«) eller som enkulturationsformer.

Tendensen er klar, omend udviklings-tænkningen tendentielt flytter med. Hvilket kan bero på, at psykologiens legeteorier som tradition ikke har oparbejdet et historisk og empirisk fundament og analytiske redskaber i forhold til legene, som de praktiseres. Legeformer og legeudtryk har haft status som materiale, der kunne belyse kognitive/psykiske udviklingsfaser. De analytiske metoder er udviklet i forhold hertil.

Fremstillingen her er en hårdhændet forkortning af historiske sammenhænge og teoridannelser, hvis forskellighed er af afgørende betydning i andre sammenhænge. Den retfærdiggøres af mit ærinde, som er at sætte en profil, en polaritet, som redskab for en bestemmelse af legekulturen. At der er belæg herfor, må stå som en påstand. Denne polaritet er i sig selv en konstruktion, men et brugeligt redskab; også til forståelse af børns livssituation i bredere forstand og til en forståelse af den fremherskende teoridannelse omkring børn og barndom. Idet udviklingstænkningen udsagt sætter barnet (og dermed børns kulturproduktivitet) som en marginal størrelse. Barnet som begreb og væsen naturaliseres. I visse tilfælde fremstår det som en udefinerlig klump natur med visse biologiske dispositioner eller – hvad der er en underart heraf – som en tom »tavle«, der via »udviklingen«, socialiseringen får indhold, formes (beskrives).

Hermed sættes barnet i en position som genstand, der op gennem historien på slående vis er analog til »de vildes«, de

»uudvikledes« position. At drage samme konsekvens for barndommens vedkommende, som antropologien har draget m.h.t. beskrivelsen af »de vilde« og deres kultur, ligger lige for: idet vi beskriver og fortolker barndommen, beskriver vi voksendommen, os selv som projektion. Dette betyder også, at man metaforisk kan betragte »udviklingstænkningen« som led i en »kolonisering« af barndommen og legekulturen, dvs. af en »råstofressource« for fremstilling af produktet voksendom, arbejdskraft. (Denne metaforik spiller da også sin rolle fx i den aktuelle uddannelsesdebat og i cost-benefit beregninger på børn og barndom.)

Analogien kan trækkes en tand til. I forholdsmåden til og i teoretisering af legekulturen ser man i dette århundrede et skifte fra bekæmpelse af legekulturen til en instrumentalisering af den som middel for »udviklingsprojektet«, det pædagogiske apparats interesser. Legen udvikles tilsvarende, men ud fra andre mål: fx som et markedsomt fænomen i kulturindustriens underholdningsprodukter og fremstilling af legetilbehør.

Er der i udviklingstænkningen tale om en naturalisering via marginalisering af legekulturen som »periferi«, da kan analogien for profileringens skyld trækkes nok et stykke: På samme måde som naturen melder sig som økologisk problem bagom produktionens økonomiske rationalitet og totaliseringstendens, således er der tegn på, at »legen« melder sig bagom den gennemgribende instrumentalisering, rationalisering og institutionalisering af læreprocesserne og barnelivet.

For første gang i historien er leg nævnt i skolens betænkninger som noget, børn (af udviklingsmæssige årsager) skal have mulighed for i de første skoleår, ligesom

en stærk trend i pædagogikken opdyrker teori og praksis omkring begreber som kreativitet, fantasi og uformel læring. Videnskabeliggørelse og produktudvikling går her hånd i hånd, både i retning af en yderligere landvinding for funktionaliseringen af »legen« og i forsøg på at overskride denne ramme.

En baggrund for disse års relativt opblomstrende interesse – også forskningsmæssigt – for børn, udvikling, livsvilkår, pædagogik, og i det mindste uden for Danmark også for børnekultur, kan være krisesignalerne i livsvilkårene og tiltagende »fejlfunktioner« i opdragelsesinstitutionerne med stadige omstruktureringer til følge. Videnskabeliggørelsen af hidtil upåagtede områder (fx legekulturen) kan bl.a. være udtryk for sådanne integrative interesser og behov. En anden faktor, som medvirker til at skabe interesse for forskning i disse områder, er det forhold, at børn er blevet væsentlige elementer i den markedsøkonomiske cirkulation, specielt hvad angår kulturindustri. Her er tale om milliardstore markeder også i Danmark.

Man kunne hævde, at jeg indirekte i disse problemformuleringer naturaliserer leg og barndom, ved så at sige at friholde dem fra infektion fra opdragelsesapparat og marked. Her er snarere tale om et fremstillingsteknisk forhold. Indtil videre er stort set kun rammen om det hvide felt formuleret, for derigennem at kunne indkredse legens form for kulturlighed. »Udviklingstænkningen« inkorporerer ekspansivt barnet/legen som objekt for instrumentalisering og marginaliserer i sine tendentielt »restløse« beskrivelser en principielt udefineret rest. Producerer særlige områder af ikke-viden. Fra disse områder slår »noget« tilbage, bl.a. som fejlfunktion (eller betragtes som reser-

voir). Dette »noget« kan være symptom på, at en grænse for systematisk rationalisering og instrumentalisering af opdragelsen er overskredet. Fejlfunktionernes tendentielle tiltagen manifesterer sig bl.a. i et mere og mere forgrenet specialbehandlingsapparat på forskellige pædagogiske områder, svarende til »det tekniske fix« som løsningsmiddel for økologiske miserer.

Skal jeg gå linen ud, vil jeg som en hypotese tillade mig en naturalisering i dette felt og hævde en naturgiven (biologisk) disposition for kultiverende virken i forhold til omstændighederne, såvel materielle, genstandsrettede som sociale, udtryksrettede omstændigheder. Hvilket betyder, at der er en grænse for, hvor langt man uden destruktive bieffekter kan drive det, som jeg i mangel af bedre vil kalde objektgørelsen af barnet som genstand for rationaliseret opdragelse – en rationalisering, som i dag tenderer til også at omfatte småbørnsalderen – og tidligere endnu.¹ Omstændighederne, materielle sociale og kulturelle, har naturligvis altid virket ind – intet foster kan kaldes før-kulturelt – pointen ligger i funktionaliseringens totaliserende tendens og dens tendentielle suspension af subjektets og udtryksfællesskabets vekselvirken med og participation i virkelighedsfrembringelsen.

2.

Der var for ikke så længe siden en psykolog, som skulle holde forelæsning om leg. Han spurgte sin 9-årige søn til råds. Vel for at få lidt brændstof til at krydre seancen med. I første omgang mente drengen, at han vist hellere måtte stille op og sige, hvad der skulle siges om den sag og tjene de penge. Ved nærmere eftertanke skiftede han mening. De ville nok ikke rigtig

tro på, hvad et barn sagde. Han rådede faderen til at sige, at leg var godt for børns udvikling, at de lærer en masse. Det skulle de nok tro på, og så var den i orden. Faderen spurgte ham videre, om han virkelig troede, at det var godt for børns udvikling at lege. »Kan det ikke være lige meget«, svarede han, »så længe vi ikke kan lade være«.

Psykologfaderen fik sit krydderi, hvad undertegnede kan bevidne, ligesom han retfærdigvis kan tilføje, at historien blev brugt til at sætte den traditionelle udviklingsforståelse af leg og børn i kritisk lys.²

Det er bemærkelsesværdigt, at drenge, så såre han forholder sig til det voksne publikum, ikke blot viger tilbage, men også griber til udviklingsbegrebet som det, der kan legitimere legen. Hans eventuelle viden og erfaring forbliver tavs, mens voksenhedens pædagogiske projekt med ham og hans leg taler i hans stemme. Sikkert også fordi det er et godt gemmested, røgslør, normalitetens maske.

Første omgang griber han *til* – her er et felt, hvor han har kompetencen – i næste glider han af. Han markerer indirekte en grænse, afviser spørgsmålet om »hvorfor«, som er den udenforståendes spørgsmål (hvid mand på research hos de vilde). Han etablerer heroverfor et »vi« – os og dem, børn og voksne, leg og udvikling. Hvis konteksten havde været til det, kunne han muligvis have fortalt om legens hvem, hvad, hvor, hvordan og hvornår – dvs. svaret med en fortælling, en »leg«.

I en forklaring eller omtale af legen ville den »pædagogiske« stemme stadig tale, mens den barnlige erfaring kan komme til udtryk i fortællingen, som er en central genre i legekulturen. Den må her analyseres frem, den er ikke ekspliciteret, men repræsenteret ekspressivt æstetisk. I dette ligger en korrektion og kritik af de gængse

metoder (interviews mv.), hvormed man undersøger børnelivet med den ideelle intention at få fat på børns synspunkt og forståelse.

Det bestilte foredrag hed *Hvorfor leger børn?* – i dette spørgsmål om legens »hvorfor« ligger den traditionelt psykologiske tilgang; man spørger – som detektiven – til motivet, og tolker i udviklingsbegrebets paradigme, ligesom sociologen tolker i den sociale strukturs. Legen, fortællingen forstås derved som afledt symptom, udsagn eller afspejling. Forståelsen af legen såvel som legen selv, funktionaliseres.

I nyere psykologiske undersøgelser (som fx det nordiske basunprojekt) ser man en retning mod at overskride en individforankret udviklingsforståelse.³ Børnenes indbyrdes relationer kommer i focus, deres dynamiske sociale netværk (børn imellem, og børn og voksne imellem) anskues som udviklingens rum. Dette betyder, at genstanden for undersøgelsen konstitueres på en anden måde, og at en dertil svarende oparbejdelse af stoflighed, empiri, beskrivelse nødvendig-gøres, ligesom udvikling af analysemetoder. Antropologiske metoder, feltarbejde, tæt beskrivelse, betydningsanalyse tages i brug. En funktionalistisk udviklingsforståelse opretholdes dog tendentielt.

Noget tilsvarende gælder nyere sociologiske undersøgelser af leg. Den kvantitative empiri som grundlag for struktur og funktionsbestemmelser erstattes af kvalitative studier i de sociale netværk, ligesom analysen rettes mod en forståelse af disse udtryksformers praksis og betydning. En tilsvarende funktionalisme fastholdes også her, idet udtrykkene, når alt kommer til alt, forstås som en »barnlig« tilegnelse af voksendommens kulturali-

tetsformer og sociale interaktionsformer, fx med legen som tilegnelsesmedium. I forkortning forstås legene som (aldersbestemte) funktioner, medier for tilegnelse af »udvikling« eller tilegnelse af sociale/kulturelle former. Omend disse begreber her får flere dimensioner, forstås de som funktionelle socialisationselementer.⁴

Drengen i historien her er tvetydig over for den udviklingsforklaring, han selv fremsætter. Den har karakter af camouflage. I anden omgang viger han uden om. Med god grund. Forklaringen reducerer leg og barndom og dermed ham selv til et instrumentelt provisorium. Det pædagogiske projekt sætter barndom som »projekt afvikling«. Og det er vel for meget forlangt, at han selv skulle eksekvere det, blot for bedre at kunne holde den maske, der her momentant åbner en sprække. Hvad leg ellers er eller er godt for, forbliver usynligt og tavst. Denne tavshed markerer en grænse. Den er ikke talende, men er af en principiel karakter, som drengen ved at tie respekterer. Han undgår derved at blive det pædagogiske projekts papegøje. Tværtimod får han både direkte og indirekte sat spørgsmålstejn ved det projekt: *»Kan det ikke være lige meget, bare vi ikke kan lade være?«* Samtidig med, at han markerer grænsen og fastholder legens selvgyldighed, viser dette også, at han står ved grænsen. Der går ikke mange år, før han har overskredet den, og afviklingen er gennemført.

Indtil videre kan han ikke lade være med at lege, dvs. med at udøve leg. Han henviser til legens praksis. Svaret på spørgsmålet: *»Hvorfor leger børn?«* vil da være: *»For at lege«*. En ligeså gyldig grund som en hvilken som helst udviklingsbestemt, social, biologisk, fylogenetisk, psykologisk eller-hvad-det-nu-kan-være-for-

en-grund, ejheller mere tautologisk, når alt kommer til alt.

Man kan hævde og også finde belæg for, at børnene i legen overskrider udviklingsprojektet, at den, som hævdedet i første del af denne artikel er »et andet« i forhold hertil. En mulighed for også i beskrivelsen og forståelsen af leg at overskride denne horisont finder jeg i en kulturanalytisk, antropologisk tilgang a la Clifford Geertz. Legen kan betragtes på linje med andre æstetiske symbolske udtryksformer; specielt på linje med andre mundtligt, korporligt traderede og udøvede kulturformer. Legen kan da med Geertz forstås som en symbolsk ekspressiv handling, hvori tilværelsen kommer til udtryk, gives betydning, fortolkes. Den er ikke blot afledt af en forudgivet social orden, ikke blot en funktion i denne, men er i sig selv led i frembringelsen af livsomstændighederne. I øvrigt henviser jeg til Geertz selv, specielt hans essay *Deep play*⁵, som på flere niveauer og også med visse begrænsninger (især mht. analysen af æstetiske og fiktionale aspekter) kan stå som eksemplarisk for en type analyser, som er påkrævet i forhold til legekulturen. Hans stadige hævde af stofflighed, »tæt« beskrivelse, som grundlag for konstitueringen af fænomenerne og for analysen af dem og de konkrete situationer, de udøves i (legens tekst og kontekst), er en mangelvare i forbindelse med legeteori og analyse. Funktionalistiske og reduktive forståelsesformer dominerer med den konsekvens, at legene oftest får status af illustrativt vedhæng til fortolkning og teoridannelse.

Legene kan forstås som udtryk for og del i det liv, børn lever. De er ikke uafhængige af livsomstændighederne i øvrigt ej heller af det pædagogiske projekt. Det er ikke i den forstand, de er »et andet«. De er ikke

renere, ubesmittede, et naturrefugium, mere autentiske, eller hvad man nu kan nævne i den boldgade. Tværtimod, netop disse livsomstændigheder, herunder det pædagogiske projekt med børn, kommer til udtryk i legene, såvel indirekte i den særlige sociale organisationsform som direkte tematiseret eller som konfrontation. I legen forholder børn sig til det pædagogiske projekt, uden at denne forholder sig derfor er projektet med legen (med visse protestudtryk som en mulig undtagelse). Legene er ikke udenfor, de er dybt involveret i – eller for den sags skyld inficeret af – livsomstændigheder, voksne, diverse kulturprodukter osv. Endvidere er de formidlede som led i en traditionskultur.

De er »et andet« på andre måder. For det første i deres praksis, deres organisationsformer, deres performance, deres væren »leg«. Heri gestalter børn med legen som medium en »anden« social sfære, som i konstituerende træk adskiller sig fra den sociale struktur, de i øvrigt er bosat i. For det andet i det betydningsfelt, der frembringes i en æstetisk symbolsk udtryksform, hvori deres livssituation og erfaring kommer til udtryk og sættes i form (verbalt, korporligt, rytmisk). På et grundlag af tilegnede færdigheder og traderede formler (spændende fra enkle rytmer, bevægelser, remser til omfattende strukturer og organisationsformer) aktualiseres og improviseres udtrykket i *situationer*, hvadenten det nu sker som punktaktioner eller som omfattende »fortælling«.

Rolleleg er for eksempel på mange måder for mindre børn, hvad hanekamp er for balinesiske mænd. Traditionelt opfattes rollelegen indenfor udviklingspsykologien som mindre børns imitation af voksne (og voksenhed). De imiterer voksenroller som led i deres tilegnelse af manglende

kompetencer (læs voksendom); rollelegen betragtes dermed som en særlig barnlig måde at lære sig ud af det barnlige på og som et karakteristisk aldersmæssigt gennemgangsled for den kognitive udvikling. Opfattelsen har i nogle tilfælde haft som konsekvens, at rollelegene er blevet udsat for diverse former for pædagogisering. Børnene leger måske nok godt, men de leger ikke altid godt nok, dvs. adækvat udviklingsfremmende. Denne imitationsforståelse passer som hånd i handske til »projekt udvikling«. Den er til gengæld yderst reduktiv i forhold til legens praksis og – vil jeg hævde – fejlagtig i forhold til legens gestaltning af betydning. Det er udenfor enhver tvivl, at der indgår imitationer i disse lege, fx pigernes klassiske far-mor-børn-leg. Voksne, især mødre, kan i denne leg både høre og se sig selv taget på kornet. Netop taget på kornet, min påstand (som kan underbygges⁶) er, at disse imitative træk ikke er afspejlinger, men derimod materiale, råstof for gestaltningen af en fiktiv typefigur, der snarere har karakter af en parodi. Moderrollen er typisk gestaltet som en opkæftende, dirigerende rappenskralde med en »uartig« eller vrælende »lille« som kontrapunkt. Disse to roller er konstituerende og nødvendige for legen, hvad farrollen ikke er (den er nærmest et vedhæng, hvad der ikke betyder, som det vanligvis fortolkes, at børn i dag lider under faderfravær, det gør de måske nok, men det er en anden historie). Noget, der ligner en dokumentation for, at der her ikke er tale om imitation som projekt, kan udlæses af det fænomen i legens performance, som hører til moderrollens traderede formelsæt, nemlig stemmeføringen. »Moderen« taler skabagtigt, »forfinet«, uanset om moderen derhjemme taler ravjysk. Det imita-

tive brydes direkte. Stemmen lyder for en jyde temmelig østlig, i København er der lokale dialektforskelle, og stemmen lader sig præcist lokalisere. Den stemme, der taler ud af pigernes mund, er den stemme, »magten« her i landet har talt med i århundreder. Som sådan er den præcis. Det er selve voksendommen og dens projekt med børnene, der taler. I *Lillen* taler modsætningsvis det barnlige. Begge roller er type-figurer, svarende til hvad man finder i folkelige farcetraditioner, symbolske inkarnationer af centrale virkningsforhold. I denne rolleleg tematiseres en voksen-barn relation, den sættes på spidsen og polariseres som råstof for en symbolisering af voksendom versus barnlighed, således at børnenes erfaring, det daglige opdragelsens drama, kan komme til udtryk, synliggøres, fortolkes. Hvad der udtrykkes i denne rolleleg, er da den barnlige erfaring med »projekt opdragelse«. En vending på 180° i forhold til imitationsforståelsen. Her er sikkert baggrunden for, at diverse pædagogiseringer (fx »moderniseringer« af morrollen) preller af på legen som vand på en gås. Legens projekt er et andet.

Denne skitse kan tjene som eksempel på, hvad et skift til et kulturorienteret paradigme (som antydnet ovenfor) kan indebære. Ved udvikling af analysen herudfra synliggøres en række andre konstituerende træk (mht. legenes æstetiske metode, deres fantasi- og fiktionsformer, deres struktur, funktion og deres organisationsformer og deres situationsaspekter), som underbygger en sammenhængende forståelse af legene og legekulturen som komplementær (for ikke at sige polær) virkelighedssfære i forhold til »udviklingsprojektet«. ⁷

Et yderligere element skal dog fremdrages. Rollelegen muliggør således, at den barnlige erfaring kommer til udtryk, i et andet rum, end hvor drengen i historien foran mødte en grænse af principiel tavshed. I selve legens praksis ligger en anden dimension heraf. Denne praksis, som er en mundtlig, kropsligt og kollektivt udøvet fortælling, er som sådan en frembringelse af en »anden« virkelighedssfære, ikke inkorporeret i det pædagogiske projekt, og med andre strukturerings- og organisationsformer. Man kan formulere det sådan, at det pædagogiske projekt demonteres, dels direkte i legens tematisering og æstetik, men dels også som praksis i dens performance, dens situation, – vel at mærke uden at denne demontering (bortset fra enkelte direkte protestudtryk) er de legendes projekt med legen.

Legene er ikke nogen idyl, tværtimod er legene karakteriseret ved intens spændingsfylde, om dem gælder det samme som om hanekampe på Bali – ikke meget for tilskuere, men for deltagere. Med en let omskrivning af C. Geertz' udsagn om disse hanekampe: Rollelegen er en barnlig aflæsning af barnlig erfaring, en fortælling, de fortæller sig selv om sig selv, og – som tilføjelse – hvorigennem de frembringer en særlig social virkelighedssfære, der er komplementær til den sociale strukturs (udviklingsprojektets) virkelighedssfære.

Dette betyder ikke, at der i legene ikke er et element af forhåndsorganisering, således beror legekulturens omstændigheder, dens rammer og også dens udtryksformer på de sociale livsomstændigheder. Bl.a. disses traditionsformidling og tilegnelse i et socialt netværk børnene imellem betyder, at der er en sådan forhåndsorganisering. Men der er væsensforskel i arten heraf. Til eksempel formidles legene

udenom de voksne og opdragelsens institutioner i uformelle netværk.

Et tilsvarende forhold er det, at legene ikke er upåvirkede af hverken skriftkultur eller kulturindustri. Markedskulturen og især billedmedierne er i nutiden specielt interessante i forhold til legekulturen, ikke blot fordi kulturindustrien i en aggressiv international ekspansion er en stadig væsentligere faktor i børns dagligliv, men også fordi den som medium griber bagom »skrifttilegnelsen« uden som skriftkulturen at behøve formidling via voksne. Også små børn har direkte adgang til disse medier, hvad der betyder, at medierne står i et direkte virkningsforhold til legekulturen. Medierne selv og deres stof virker transformerende ind på legekulturen, men denne virker også transformerende ind på medierne både i receptionen og ved brug af medieafledt råstof.

Legekulturen er således ikke blot påvirket af de aktuelle livsvilkår. Den er selv en del af dem og står i et dynamisk vekselforhold til dem. Den er ikke ahistorisk, uden for historien. Den er et udtryk i og for det aktuelle barneliv. Og ændres i forhold hertil. Der er ingen modsigelse heraf i det forhold, at den formidles gennem trading.

En udvikling af en kulturorienteret forståelse af legekultur og barndom som skitseret her, vil jeg hævde, er et nødvendigt komplement og korrektiv til udviklingsforståelsen og dens totaliserende tendens. Dette og kritik af udviklingstænkningen trænger sig på som projekt. Måske ikke så meget for at få en bedre funderet forståelse af barndom og legekultur, selv om jeg nok mener, det vil være tilfældet. Måske heller ikke så meget for at få et mere adækvat billede af den barnlige erfaring og praksis, hvis man overhovedet kan

det. – Men først og fremmest for at polarisere barndomsforståelsen med henblik på voksendommen og dennes projekter med sig selv og barndommen.

Foucault skrev om galskaben: »*Sindsygdhed er barndom*«. Svaret på hvorvidt det modsatte også gælder – at barndom er galskab – blæser i vinden.

Noter

1. Her er tale om en genoptagelse af et af 70'ernes socialisationsteoretiske temaer. Bl.a. tematiseret af O. Negt/A. Kluge i *Offentlighed og erfaring* 1974 og af A. Krovoza og Gisela Dischner i deres artikler i *Das Unvermogen der Realität*, Berlin 1974. Se også min artikel *Om børneoffentlighed* i BIXEN nr. 2, 1978.
2. Det her refererede oplæg, med historien – er nu at finde på tryk: Lars Muschinsky: *Om livskvalitet og småbørnsforskning* i Dansk pædagogisk Tidsskrift nr. 4, (p. 216-220) 1989. Heri er en kritik af barndomsopfattelse og barneforskning, som er på linje med min.
3. Se fx Lars Denciks artikel i Dansk pædagogisk tidsskrift, nr. 4, 1989.
4. Se W. Corsaro.1985
5. Clifford Geertz: *The interpretation of Cultures*. 1973. Se også Fjord Jensen: *Det dobbelte kulturbegreb* i *Kulturbegrebets kulturhistorie*. 1988.
6. Se min artikel: *Fortællerollen i børns fortællinger*. I NAVF's Senter for barneforsknings Rapport nr. 13. *Barn og humor*. 1987.
7. For en uddybning af disse aspekter henvises til mine artikler: *Betragninger om leg*, 1989. *Fortællerollen i børns fortællinger og rollelege*, 1988 samt *Børns sproglige kulturproduktion*. 1984.

Litteratur

- Bateson, Gregory (1972): A Theory of Play and Fantasy. In *Steps to an ecology of mind*.
- Cook-Gumperz, Jenny; Corsaro, William and Streeck, Jürgen (eds) (1986): *Childrens Worlds and Childrens Language*. Berlin.
- Corsaro, William (1985): *Friendship and Peer Culture in the Early Years*. New Jersey.
- Dominder, Christer (1989): *Spis majs! Et-nul til dig. Refleksioner om studier af børnefolklore*. BUKS nr. 10.
- Ehn, Billy og Orvar Løfgren (1982): *Kulturanalys: Ett etnologisk perspektiv*. Lund.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. Selected Essays. New York.
- Fjord Jensen, Johan (1988): Det dobbelte kulturbegreb – den dobbelte bevidsthed.
- I H. Hauge og H. Horstbøll (red.), *Kulturbegrebets kulturhistorie*. Aarhus.
- Huizinga, Johan (1963): *Homo Ludens*. København.
- Klintberg, Bengt av (1987): *Folklorens betydelse*. Stockholm.
- Mouritsen, Flemming (1984): *Fortællerrollen i børns fortællinger*. BUKS nr. 9.
- Mouritsen, Flemming (1984): Børns sproglige kulturproduktion. I NAVF's Senter for barneforskning, Rapport nr. 1: *Barnekulturens ytringsformer*.
- Muchinsky, Lars Jacob (1989): *Om livskvalitet og småbørnsforskning*, Dansk Pædagogisk Tidsskrift nr. 4, København.
- Piaget, Jean (1962): *Play, Dreams and Imitation*.
- Qvortrup, Lars (1989): *Grundsynspunkter på barndommen*, Dansk Pædagogisk Tidsskrift nr. 4, København.
- Sutton-Schmidt, B. (1971): *Childs Play*. New York.
- Trevarthen, Colwyn and Hubley, P. (1982,): *Secondary intersubjectivity*, I.A. Lock (ed), *Action, Gesture and Symbol*.
- Vygotsky, Lev S. (1973): *Das Spiel und seine Rolle fur die psychische Entwicklung des Kindes*, Ästhetik und Kommunikation nr. 11. Berlin.